

УДК 347.56:614.253/.256

Ольга Мостовенко,

здобувач кафедри цивільного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ ПОМИЛОК

У статті аналізується поняття «лікарська помилка» з доктринальних позицій. Досліджена правова природа лікарської помилки, класифікація лікарської помилки. Надана правова оцінка лікарської помилки як однієї з можливих підстав звільнення від цивільно-правової відповідальності.

Ключові слова: лікарська помилка, пацієнт, лікар, медичний працівник, медична допомога, медична послуга, цивільно-правова відповідальність.

Постановка проблеми. Конституція України у статті 49 закріпила право кожної фізичної особи на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Якість медичної допомоги та медичних послуг відіграє важливу роль у здійсненні медичної діяльності. Водночас результат надання медичних послуг не завжди є позитивним із різних причин – від індивідуальної непереносимості препарату до недостатнього технічного забезпечення, неуважності медичних працівників або їхньої помилки.

Притягнення до відповідальності лікаря (лікувального закладу) є однією з найбільш актуальних проблем упровадження «доказової медицини» в рамках медичної реформи.

Метою статті є аналіз поняття лікарської помилки, визначення її характерних ознак, класифікація лікарських помилок.

Стан опрацювання. Проблема лікарських помилок була і залишається предметом численних наукових досліджень представників як медичної науки, так і юридичної. Серед них можна виділити праці С. В. Антонова, С. Б. Булеци, А. А. Герц, І. В. Давидовського, С. В. Михайлова, І. Ф. Огаркова, М. І. Пирогова, А. М. Савицької, С. Г. Стеценка та ін..

Виклад основного матеріалу. Більшість учених, які досліджують поняття медичної, або, як її ще називають, лікарської, помилки, наголошують, що воно має медичний та юридичний аспекти. Ми поділяємо цю думку, водночас акцентуючи увагу на подвійній правовій природі медичної помилки, яка може виступати як причиною правопорушення, так і підставою для притягнення або звільнення від цивільно-правової відповідальності.

Фізична особа звертається за медичною допомогою, очікуючи, що вона буде якісною й ефективною. Разом із тим деякі з медичних маніпуляцій у разі помилкових дій медичних

працівників завдають шкоду пацієнту і можуть закінчуватися летальним результатом або інвалідністю.

Відповідно до ст. 1166 Цивільного кодексу України особа, яка завдала шкоду, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що ця шкода завдана не з її вини. Шкода, яка призвела до каліцтва, іншого ушкодження здоров'я або смерті фізичної особи внаслідок непереборної сили, відшкодовується у випадках, встановлених законом.

Таким чином, у разі встановлення відсутності вини за вітчизняним законодавством особа звільняється від деліктної відповідальності. Якщо медична послуга надається на підставі договору із надавачем послуги – суб'єктом підприємницької діяльності – останній відповідає перед пацієнтом незалежно від вини, за винятком випадку неможливості виконання внаслідок настання обставин непереборної сили або нещасного випадку.

Підставою звільнення від відповідальності медичної організації у разі настання нещасного випадку також визнається наявність виправданого професійного медичного ризику, який не охоплюється категорією непереборної сили і в літературі розглядається як кваліфікований випадок із притаманними йому невідворотністю настання події і його надзвичайним характером.

Досліджуючи питання відповідальності за шкоду, завдану пацієнту, вчені виділяють серед несприятливих результатів лікування лікарські помилки, нещасні випадки, карні недогляди [14, с. 234].

Вперше термін «лікарська помилка» ввів у науковий обіг видатний вітчизняний хірург М. І. Пирогов, який визначив її як хибні висновки і дії лікаря під час встановлення діагнозу захворювання, визначення тактики і методики його лікування [1, с. 5].

Відомий патологоанатом академік І. В. Давидовський писав, що до лікарських помилок

слід відносити лише добросовісну помилку лікаря, яка базується на недосконалому сучасному стану медичної науки та її методів дослідження чи викликана особливостями перебігу захворювання окремого хворого, або ту, що пояснюється нестачею знань чи досвіду лікаря [11, с. 112].

Отже, медики визначають свої помилки в професійній діяльності як наслідок добросовісної омани за відсутності недбалства, халатності або невігластва, тобто за відсутності складу злочину, або неправильну дію (або бездіяльність) лікаря, основою якої є недосконалість сучасної медичної науки, незнання або невміння використати наявні знання на практиці [4, с. 53].

Серед представників юридичної науки також немає єдиної позиції щодо визначення даного терміна. Аналіз юридичної літератури дає підстави виділити декілька підходів до визначення лікарської помилки.

Перший основною характеристикою лікарської помилки визначає дії або бездіяльність медичних працівників.

Так, С. В. Антонов визначає зміст медичної помилки як правомірні та обґрунтовані дії чи бездіяльність особи, яка надає медичні послуги (допомогу), несприятливий наслідок яких пов'язаний з недосконалістю та обмеженістю методів і засобів сучасної медичної науки, важкими об'єктивними умовами медичного втручання, атиповою будовою тіла чи функціонування окремих органів, нестандартними реакціями організму пацієнта на застосування медичних препаратів чи процедур та виникає незалежно від уважності та професійності медичного працівника, у разі відсутності в діях (бездіяльності) медичного працівника умислу чи інших ознак складу цивільного правопорушення [3, с. 11-12].

О. О. Прасов вважає, що лікарські помилки необхідно розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні – як винні, так і невинні діяння, а у вузькому – лише невинні діяння медичних працівників. [10, с. 94].

Я. Лейбович говорить про лікарські помилки як про неправильні, несумлінні дії під час надання медичної допомоги або догляду за хворим [7, с. 48].

Другий підхід передбачає, що лікарською помилкою є дефект надання медичної допомоги, який у вузькоспеціалізованій літературі пов'язується з неправильними діями медичного персоналу, який характеризується добросовісною помилкою за відсутності ознак умисного чи необережного злочину [8, с. 240].

Так, В. І. Акопов визначає лікарську помилку як помилку лікаря в професійній діяльності внаслідок добросовісної помилки за

відсутності недбалості, халатності або невігластва [2, с. 312].

Протилежну думку висловлює С. Г. Стеценко, який розглядає лікарську помилку як дефект надання медичної допомоги, пов'язаний з неправильними діями медичного персоналу, які характеризуються як добросовісна помилка за відсутності ознак зловмисного чи необережного проступку [13, с. 458].

У цьому зв'язку І. Ф. Огарков висловлювався про лікарські помилки як про некарні добросовісні хиби за відсутності недбалості, халатності, легковажного ставлення лікаря до своїх обов'язків, що потягло за собою погіршення стану здоров'я пацієнта або його смерть [9, с. 101].

Деякі автори, даючи визначення лікарської помилки як сумлінної помилки лікаря в діагнозі, методах лікування, виконанні операцій тощо, акцентують увагу на причинах її виникнення – об'єктивних і суб'єктивних – і відносять до них недосконалість медичних знань, техніки, недостатність знань у зв'язку з недостатнім досвідом роботи [6, с. 146].

Погоджуємося з думкою Т. В. Заварзи, яка вважає, що бачення у лікарській помилці двох таких аспектів, як добросовісна помилка та провина медичного працівника, є неправильним, оскільки за умов виконання лікарем своїх обов'язків та дотримання встановлених стандартів не може йтися про наявність вини у його діях, а отже, і про відповідальність [5, с. 119].

З юридичної точки зору, у контексті правових наслідків лікарська помилка є протиправним діянням (дією або бездіяльністю), яке є однією з умов відповідальності. Водночас у медичній літературі термін «лікарська помилка» застосовується в розумінні безвинної помилки лікаря, що виключає відповідальність.

Дослідження поняття «лікарська помилка» дає підстави для виділення її характерних ознак. І. Я. Сенюта, розглядаючи її як підставу притягнення до цивільно-правової відповідальності, до характерних ознак відносить настання цивільно-правової відповідальності за результатами правової кваліфікації діяння та тонку межу з професійними злочинами і відмінність за обсягом шкоди: у разі злочину – тяжкі наслідки, що є оцінним поняттям, проте, як правило, передбачають смерть, тяжкі тілесні ушкодження. Крім того, відмінність полягає у добросовісності помилки, не пов'язаної з недбалістю і несумлінним ставленням до виконання професійних обов'язків [12, с. 370].

З такою позицією не можна цілком погодитися, оскільки, на нашу думку, не всі лікарські помилки є підставою для притягнення

ня до цивільно-правової відповідальності. Лікарськими є тільки такі помилки у формі дії або бездіяльності медичних працівників, які мають «казуальний характер». Водночас тільки визнання випадку казусу дає підставу виключити застосування цивільно-правової відповідальності.

На нашу думку, характерними ознаками лікарської помилки є спеціальний суб'єкт (ним завжди виступає фізична особа, до якої законодавством встановлені особливі вимоги); неправильні дії під час надання медичної допомоги.

Лікарською помилкою є помилка, яка має місце внаслідок неправильних дій лікаря в процесі постановлення діагнозу або призначення лікування.

У літературі також виокремлюють окремі різновиди помилок: *діагностичні* (помилки в розпізнаванні захворювань та їх ускладнень, як-то помилковий діагноз хвороби чи ускладнення), *тактичні* (як правило, є наслідком діагностичних прорахунків), *організаційні* (помилки в організації надання тих чи інших видів медичної допомоги, створенні необхідних умов функціонування тієї чи іншої служби), *технічні* (помилки у проведенні діагностичних і лікувальних процедур, маніпуляцій, методиках операцій), *деонтологічні* медичні помилки (помилки в поведінці лікаря, його спілкуванні з хворими та їхніми родичами, колегами, медичними сестрами, санітарками), *помилки в заповненні медичної документації* та інші помилки [4, с. 54].

З іншого боку, медики акцентують увагу тільки на двох видах лікарських помилок – діагностичних і деонтологічних. Так, перший вид помилок поділяється на чотири етапи залежно від того, на якому етапі процесу діагностики вони були допущені, зокрема, це помилки: 1) в оцінці скарг та симптомів; 2) постановці попереднього діагнозу; 3) диференційній діагностиці; 4) постановці клінічного діагнозу.

Водночас деонтологічними помилками є неточне розуміння пацієнтом інформації, отриманої від лікаря. Значний обсяг інформації про медицину, доступ до соціальних мереж, самостійне вивчення методів дослідження та лікування поступово трансформують основу цих взаємин – від патерналізму до принципів співпраці та взаємної довіри. Недооцінка лікарями значення активної ролі пацієнта в процесі лікування призводить до негативних наслідків. Такі помилки досить часто трапляються в лікарській практиці. Зменшити їх кількість можуть рівні, довірливі взаємини, що спираються на досягнення сучасної медичної науки, дотримання медиками відповідних технологій, високий професійний рівень медичного персоналу.

Висновки.

Натепер у нормативно-правових актах відсутнє визначення як поняття «лікарська помилка», так і змісту її, що в кінцевому рахунку призводить до відсутності чіткого розмежування підстав звільнення або притягнення до відповідальності медичного закладу (медичного персоналу).

Ознаками лікарської помилки є: спеціальний суб'єкт, яким завжди виступає фізична особа, до якої законодавством встановлені особливі вимоги, та неправильні дії під час надання медичної допомоги, які називають дефектами.

Список використаних джерел:

1. Акопов В.И. К истории судебной ответственности врачей. Медицина. 2001. № 10.
2. Акопов В.И., Маслов Е.Н. Право в медицине. М.: Книга-сервис, 2002. 352 с.
3. Антонов С. В. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2006. 20 с.
4. Дьолог М. І. Лікарські помилки. Радіологічний вісник. 2014. № 2(51). С. 53–56.
5. Заварза Т. В. Специфіка юридичної відповідальності медичних працівників. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення): матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17-18.04.2008, м. Львів. С. 119-123.
6. Колоколов Г.Р., Косолапова Н.В., Никульникова О.В. Основы медицинского права: Курс лекций. М.: Экзамен, 2005. 320 с.
7. Лейбович Я. Врачебные ошибки и незаконное врачевание. Судебная ответственность врачей. Л. – М., 1926. С. 48.
8. Медико-правовий тлумачний словник / за ред. І.Я. Сенюти. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2010. 540 с.
9. Огарков И. Ф. Врачебные правонарушения и уголовная ответственность за них. Ленинград, 1966. 133 с.
10. Прасов О. О. Право на медичну допомогу та його здійснення: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Запоріжжя, 2007. 196 с.
11. Рудий В. М. Законодавче забезпечення реформи системи охорони здоров'я в Україні. К.: Сфера, 2005. 272 с.
12. Сенюта І.Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики: монографія. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 640 с.
13. Стеценко С. Г. Медицинское право: учебник. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 572 с.
14. Струнцова В. В. Правовий наслідок медичної помилки. Актуальні проблеми держави і права. 2008. № 38. С. 234–238.

В статье анализируется понятие «врачебная ошибка» с доктринальных позиций. Исследована правовая природа врачебной ошибки, классификация врачебных ошибок. Дана правовая оценка врачебной ошибки как одного из возможных оснований освобождения от гражданско-правовой ответственности.

Ключевые слова: врачебная ошибка, пациент, врач, медицинский работник, медицинская помощь, медицинская услуга, гражданско-правовая ответственность.

The article analyzes from doctrinal positions the concept of "medical error". The legal natural of medical error and classification of medical errors are investigated. The legal estimation of a medical error as one of the possible bases of clearing of civil-law responsibility is given.

Key words: medical error, patient, doctor, medical worker, medical aid, medical service, civil liability.

